

POHAĐANJE PREVENTIVNOG PROGRAMA „ŠKOLA BEZ NASILJA“ I STAVOVI PREMA RODNIM ULOGAMA I RODNO ZASNOVANOM NASILJU

Zoran Pavlović¹ i Sonja Banjac

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Rodno zasnovano nasilje (RZN) predstavlja globalni fenomen i jednu od gorućih tema savremenog sveta, čija prevencija je jedan od osam Milenijumskih ciljeva razvoja. U poslednjih dvadesetak godina mnogo toga je urađeno na pokušajima prevencije RZN i postoji veliki broj različitih intervencija (Ellsberg et al., 2015). Preventivni programi novije generacije za cilj imaju promociju nenasilja, ravnopravnosti i tolerancije, što čine kroz različite obrazovne programe i programe za osnaživanje ugroženih grupa. Oni se zasnivaju na činjenici da se RZN i nasilne interakcije ne dešavaju u socijalnom vakumu. Način na koji osoba vidi svoj rodni identitet, uokviren je socijalnim očekivanjima koja određuju šta je to što je „prikladno“ za muškarce i žene. To često vodi stereotipnim predstavama o tipično ženskim ili femininim ili maskulinim osobinama (Addis & Mahalik, 2003; Bem, 1974; Randall, 1982). U društvenom kontekstu, u kome su uloge „definisane“ za rodo-ve, a uloge muškaraca u izvesnom smislu privilegovane, nasilje prema ženama izranja iz konteksta rodne nejednakosti i prihvaćenih socijalnih normi u vezi s rodnim ulogama. Sve to može voditi društvenoj neosetljivosti na različite oblike rodno zasnovanog nasilja. Na taj način, rodno neravnopravni stavovi postaju jedan od faktora rizika za RZN, a njihova promena jedan od važnih kanala za njegovu prevenciju.

Prva obuhvatnija studija RZN u našoj zemlji (Ćeriman i sar., 2014), sprovedena je 2013. godine pod okriljem dva programa – *Integrirani odgovor na nasilje nad ženama* (UNICEF, UNDP, UN Women) i *Škola bez nasilja* (MPNTR, UNICEF, Institut za psihologiju), koju je sproveo Centar za studije roda i politike Fakulteta političkih nauka u Beogradu. Rezultati navedene studije ukazali su da je 69% učenika

¹ Kontakt autora: zoran.pavlovic@f.bg.ac.rs

osnovnih i 74% učenika srednjih škola doživelo bar jedan oblik RZN u prva tri meseca školske godine, kao i da postoji raširenost stereotipa o rodnim ulogama među učenicima oba roda.

Navedena studija bila je početni korak u dodavanju rodne komponente postojećim programima projekta *Škola bez nasilja*. Nakon sprovođenja studije, u školama su organizovane različite aktivnosti i obuke posvećene temama rodne ravnopravnosti i RZN-a za zaposlene u školi i zainteresovane učenike, kroz koje su se mogli upoznati s temama rodnih stereotipa, diskriminacije i etiketiranja, steći neke veštine u prepoznavanju i reagovanju na RZN ili se upoznati s pravilima njegove prevencije.

Studija koja je ovde prikazana sprovedena je godinu dana nakon prve opisane studije i realizacije programa (2015. god.) i za cilj, između ostalog, ima analizu stavova učenika starijih razreda osnovne škole i učenika srednje škole prema rodnim ulogama i RZN-u, u kontekstu primenjenih i pohađanih programa prevencije.

Metod istraživanja

Varijable i instrumenti. Podaci su prikupljeni upitnikom koji se sastojao iz tri celine pitanja: a) sociodemografskih pokazatelja; b) pitanja o upoznatosti i učešću u radionicama i aktivnostima i v) tvrdnji o stavovima prema rodnim ulogama (11 tvrdnji) i RZN-u (6 tvrdnji). Stav prema rodnim ulogama, odnos učenika prema očekivanim i karakteričnim oblicima ponašanja osoba različitog roda u različitim interpersonalnim i/ili institucionalnim kontekstima, ispitivan je u privatnoj i javnoj sferi i u vršnjačkim odnosima. Stavovi prema rodno zasnovanom nasilju – percepciji i proceni opravdanosti različitih oblika rodno zasnovanog nasilja, ispitivani su u odnosu na različite oblike RZN (fizičko nasilje, verbalno nasilje, seksualno uznemiravanje i sl.). Slaganje sa tvrdnjama se izražavalo na petostepenim skalama Likertovog tipa. Ovaj deo upitnika identičan je odgovarajućim verzijama upitnika sprovedenim u inicijalnoj studiji (Ćeriman i sar., 2014). Stav prema rodnim ulogama operacionalizovan je putem sumativnog skora odgovora učenika na 11 tvrdnji ($\alpha=0,76$), dok je stav prema RZN iskazan na analogan način ($\alpha=0,70$). Viši skorovi znače manje stereotipno viđenje rodnih uloga, odnosno manje odobravanje RZN.

Uzorak. Ponovljena studija sprovedena je u sedam slučajno odabranih škola, od ukupno 50 škola iz prve studije. Izabrane škole su na približno istovetan način realizovale program i imale su sličnu raširenost RZN-a u inicijalnoj studiji. Planski su unutar odabranih škola uzorkovana ista odeljenja i razredi koji su učestvovali i u prvoj studiji². Uzorak je činilo 453 učenika iz pet osnovnih (52% devojčica) i 185 učenika iz dve srednje škole (69% devojaka).

Rezultati istraživanja

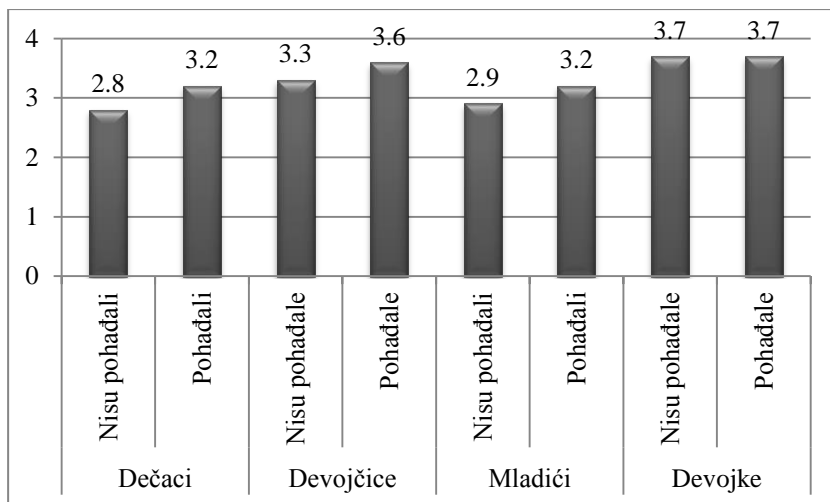
Analiza najpre ukazuje da je pol učenika važan činilac, kako stavova prema rodnim ulogama, tako i stavova prema RZN. Učenice u poređenju s učenicima manje stereotipno vide rodne uloge ($t[572]=-7,60, p<0,01$) i izraženije osuđuju RZN ($t[609]=-9,47, p<0,01$). Poređenje učenika dva uzrasta (OŠ i SŠ) ukazuje da je i uzrast važan činilac analiziranih stavova, ali samo onih prema RZN, koje stariji učenici izraženije osuđuju ($t[613]=-3,52, p<0,01$). Kako nas, pre svega, interesuju razlike s obzirom na pohađanje programa, ovi nalazi sugerišu da pol i uzrast u takvim analizama moraju biti uzeti u obzir, tj. kontrolisani.

Trećina učenika (33%) nije učestvovala ni u kakvoj vrsti preventivnih programa, dok je ostatak učenika učestvovao barem u jednoj radionici/aktivnosti (67%). Analizirane su razlike u stavovima prema rodnim ulogama i RZN s obzirom na (ne)pohađanje programa, kada se istovremeno kontrolišu pol i uzrast učenika.

(Ne)pohađanje programa važan je činilac stavova prema rodnim ulogama (grafik br. 1), ali samo unutar nekih potkategorija učenika.

Dečaci koji su pohađali programe, u poređenju s onima koji nisu, imaju značajno tolerantnije viđenje rodnih uloga ($t[197]=-2,43, p<0,05$). Slično važi i za poređenje dve grupe devojčica ($t[217]=-2,90, p<0,01$). (Ne)pohađanje programa ne razlikuje značajno dve grupe mladića ($t[52]=-1,39, p=0,16$) ni devojaka ($t[110]=-0,58, p=0,55$).

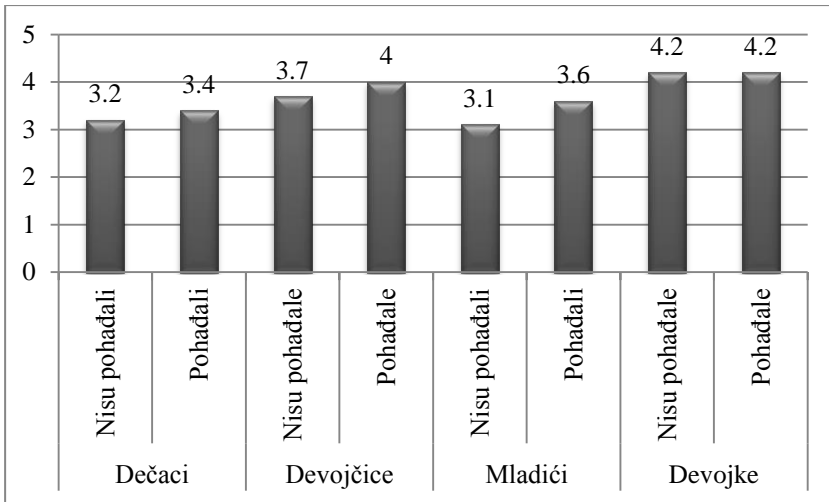
² Budući da je ispitivanje stavova i u prvoj i u drugoj studiji bilo anonimno, nije moguće povezati odgovore učenika na individualnom nivou, tj. tvrditi da su u obe studije učestvovali potpuno isti učenici, već samo ista odeljenja učenika.

Grafik br. 1. Stavovi prema rodnim ulogama s obzirom na (ne)pohađanje programa u četiri grupe učenika

Analiza stavova prema RZN ukazuje na uslovan, ali i manji značaj pohađanja programa (grafik br. 2). Nema razlika u stepenu (ne)odobravanja RZN među dečacima koji su pohađali programe u poređenju s onima koji nisu ($t[207]=-1,61$, $p=0,10$). Slično važi i za devojke ($t[119]=0,16$, $p=0,86$). Razlika dve grupe mladića je na granici statističke značajnosti ($t[55]=-1,92$, $p=0,056$), dok se jedina značajna razlika pojavljuje u grupi devojčica ($t[223]=-2,87$, $p<0,01$). Devojčice koje su pohađale programe izraženije osuđuju RZN nego one koje nisu.

Ne bi, naravno, trebalo gubiti iz vida ograničenja sprovedenih analiza. Učešće u programima je bilo na dobrovoljnoj bazi, pa ne možemo znati da li su oni koji su programe pohađali u startu bili tolerantiji u shvatanju rodnih uloga ili kritičniji prema RZN (njihove odgovore iz druge studije nije moguće povezati s odgovorima iz prve). Ipak, čini se da ima osnova za zaključak da su „efekti” (ne)pohađanja programa uzrasno i rodno specifični.

Grafik br. 2. Stavovi prema RZN s obzirom na (ne)pohađanje programa u četiri grupe učenika

Preporuke za obrazovnu politiku

Iz nalaza sprovedene studije sledi nekoliko važnih preporuka i implikacija za obrazovnu politiku:

- Izraženije razlike u stavovima javljaju se na nižim uzrastima iz čega sledi jasna implikacija da bi poseban fokus trebalo staviti upravo na učenike mlađeg (osnovnoškolskog) uzrasta i program uvesti i u niže razrede.
- Manji značaj primenjenih programa na srednjoškolskom uzrastu bi potencijalno mogao ukazivati na neadekvatnost sadržaja primenjenih programa prevencije za učenike srednje škole.
- Budući da se potencijalni značaj primenjenih programa u najvećoj meri ogleda u informisanosti mladih, poželjno je da teme roda, u najširem smislu, budu što češće zastupljene, na primer – njihovim inkorporiranjem u sadržaje školskih predmeta.

Literatura:

Addis, M. & Mahalik, J. (2003). Men, masculinity, and the contexts of help seeking. *American Psychologist*, 58(1), 5-14.

- Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 42*, 155–162.
- Ellsberg, M., Arango, D., Morton, M., Gennari, F., Kiplesund, S., Contreras, M., & Watts, C. (2015). Prevention of violence against women and girls: what does the evidence say? *Lancet, 385*, 1555–66.
- Randall, W., Jones, M., & De Cecco, P. (1982). The femininity and masculinity of Partners in Heterosexual and Homosexual Relationship. *Journal of Homosexuality, 8* (2), 37–44.
- Ćeriman, J., Perišić, K., Duhaček, N., Bogdanović, M. i Duhaček, D. (2014). *Istraživanje rodno zasnovanog nasilja u školama u Srbiji* (istraživački izveštaj). Beograd: UNICEF, Fakultet političkih nauka i Institut za psihologiju.